

Ενότητα Ε6

Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου
στην έναρξη του Ψυχρού Πολέμου

Ο ανταγωνισμός στο στρατόπεδο των νικητών
Διδάσκουσα: Ναταλία Κυριακίδη

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (1)

Α. Αφόρμηση:

- Προβολή 5' από το τέλος της ταινίας «Η Προέλαση των Σοβιετικών και η κατάληψη του Βερολίνου» από την σειρά ντοκιμαντέρ «Έγχρωμα»
- Σχολιασμός των οπτικών πηγών του βιβλίου (σελ. 134 – [1α και 2α]) και των κειμενικών πηγών (1β) και (2β) (βλ. διαφάνειες 5 και 6) από τη *Διάσκεψη της Γιάλτας* (Φεβρουάριος 1945) και τη *Διάσκεψη του Πότσταμ* (Ιούλιος 1945), με στόχο να διαφανούν οι *πολιτικές διεργασίες και ο ανταγωνισμός στο στρατόπεδο των νικητών* πριν ακόμα λήξει ο πόλεμος με τη συνθηκολόγηση της Ιαπωνίας.

Η συμφωνία των ποσοστών
(χαρτοπετσέτα):
συμφωνία μεταξύ του Ιωσήφ
Στάλιν και του Ουίνστον
Τσώρτσιλ σχετικά με τη
διαίρεση της νοτιοανατολικής
Ευρώπης σε σφαίρες επιρροής
(9 Οκτωβρίου, 1944)

<u>Roumania</u>	Russia	90%
	The others	10%
Greece	G. Roumania Russia & USA	90%
	Western Russia	10%
Yug. Slavia		50/50%
Hungary		50/50%
Belgium	Russia	75%
	The others	25%

Credited copy of verbal agreement with Stalin
made in Moscow, October, 1944

Διασκέψεις Γιάλτας και Πότσονταμ

Πηγή 1β: Προετοιμασίες για τη Διάσκεψη της Γιάλτας μέσω πληροφοριών του ελληνικού ΥΠΕΞ

Στις 31 Ιανουαρίου 1945 ο πρεσβευτής στην Άγκυρα Ρ. Ραφαήλ ενημερώνει με κρυπτοηλεγράφημά του το ελληνικό ΥΠΕΞ: «Πληροφορούμαι ασφαλώς ότι διήλθον εκ Στενών επιβαίνοντες αμερικανικού πλοίου και κατευθυνόμενοι εις νότιον Ρωσίαν εμπειρογνώμονες και λοιπά πρόσωπα συνδιασκέψεως τριών αρχηγών. Κατά τουρκικάς πληροφορίες συνδιάσκεψις αύτη λάβη χώραν πιθανώτατα εν Κριμαία εντός των προσεχών ημερών».

Δύο ημέρες μετά, στις 2 Φεβρουαρίου, ώρα 19.55, στο ΥΠΕΞ φτάνει νέο κρυπτοηλεγράφημα από τη Μόσχα του έλληνα πρεσβευτή Ι. Πολίτη. «Απολύτως απόρρητον. Καίτοι ως εικός **άκρα μυστικότης** επικρατεί, εν τούτοις πλείσται υπάρχουν ενδείξεις ότι διάσκεψις Τριών ήρξατο ή όσον ούπω άρχεται εις τι μέρος Νοτίου Ρωσίας. Πλην στρατιωτικών ζητημάτων θα συζητηθούν επίσης και **πολιτικά ζητήματα, κυρίως.** Δηλώσεις Χόπκινς (σημ. σύμβουλος του Ρούζβελτ) εν Ρώμη αφήνουν υπονοηθή ότι **μεταξύ Αγγλοαμερικανών και Ρώσων υπάρχουν βασικαί διαφωνίαι...**».

Στις 6 Φεβρουαρίου ο Πολίτης επανέρχεται με νέο τηλεγράφημα πληροφορώντας το Κέντρο «από ημερών πρεσβευταί και κυριώτεροι υπάλληλοι ενταύθα βρετανικής και αμερικανικής πρεσβείας ανεχώρησαν προς νότον όπου συνέρχεται διάσκεψις αρχηγών. Χαρακτηριστικόν τυγχάνει ότι καίτοι διάσκεψις αποφασίσθη περί ζητημάτων άτινα καθορίσουν το μέλλον της Ευρώπης και **έχουν μεγίστην επιρροήν επί μικρών κρατών, εν τούτοις ουδείς αντιπρόσωπος τελευταίων τούτων προσεκλήθη...**».

Πηγή: Φωτεινή Τομαή, «Πώς μοίρασαν τον κόσμο στη Διάσκεψη της Γιάλτας», Το Βήμα (05/02/2006).

Πηγή 2β: Διάσκεψη του Πότσταμ - Ο χώρος και οι άνθρωποι

Το όνειρο του Ρούζβελτ για τους Τέσσερις Αστυνόμους (τέσσερις μεγάλες δυνάμεις) γκρεμίστηκε στη Διάσκεψη του Πότσταμ, που κράτησε από τις 17 Ιουλίου έως τις 2 Αυγούστου 1945. Οι τρεις ηγέτες συναντήθηκαν στο Σεσίλιενχοφ, ένα σπηλαιώδες, αγγλικού ρυθμού, εξοχικό σπίτι χτισμένο μέσα σε ένα μεγάλο πάρκο, το οποίο είχε χρησιμοποιήσει σαν κατοικία του ο τελευταίος Γερμανός εστεμμένος. Το Πότσταμ είχε επιλεγεί για τη διάσκεψη επειδή βρισκόταν στη σοβιετική ζώνη κατοχής, μπορούσε κανείς να φτάσει σιδηροδρομικώς (ο Στάλιν δεν έμπαινε σε αεροπλάνα) και προστατευόταν από σοβιετικές δυνάμεις ασφαλείας...

[...] Ο Τρούμαν δεν ήταν από τους τύπους που συνήθιζαν να κανακεύουν ανθρώπους, ιδίως κομμουνιστές. Ωστόσο, κατέβαλε μια ηρωική προσπάθεια. Στις αρχές του άρεσαν περισσότερο οι κοφτοί τρόποι του Στάλιν από την ευγλωττία του Τσόρτσιλ. Όπως έγραφε στη μητέρα του: «Ο Τσόρτσιλ δεν σταματάει να μιλάει κι ο Στάλιν μόνο μουγκρίζει, αλλά τουλάχιστον ξέρεις τι εννοεί». Σε ένα ιδιωτικό δείπνο στις 21 Ιουλίου, ο Τρούμαν άνοιξε όλα τα χαρτιά του στο τραπέζι και εκμυστηρεύτηκε αργότερα στον Ντέιβις: «... **Ήθελα να τον πείσω ότι είμαστε «ντόμπροι», ότι μας ενδιαφέρει η ειρήνη και ένας σωστός κόσμος και πως δεν είχαμε κακούς σκοπούς εναντίον τους. Ότι δε θέλαμε τίποτα για τον εαυτό μας, εκτός από την ασφάλεια της χώρας μας, ειρήνη και φιλία, κι ότι ήταν καθήκον και των δυο μας να τα καταφέρουμε.** Του τα είπα «έξω από τα δόντια» και μου φαίνεται πως με πιστεύει. Κι εννοούσα κάθε λέξη που του είπα». Δυστυχώς, ο Στάλιν δεν ήξερε σε ποια κατηγορία θα μπορούσε να τοποθετήσει συνομιλητές που διακήρυσσαν ότι δεν τους ενδιέφεραν τα θέματα για τα οποία είχαν έρθει να διαπραγματευτούν.

Πηγή: Η. Kissinger, *Διπλωματία*, μτφρ. Γ. Κοβαλένκο, Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα 1995, 484-5.

Επιμέρους παρατηρήσεις

- Στην πηγή 1β είναι σημαντικό να αναδειχθεί η αγωνία χωρών, όπως της Ελλάδας, για το μεταπολεμικό τους μέλλον σε σχέση με τις αποφάσεις των ισχυρών, η οποία ιστορικά επιβεβαιώνεται ως απόλυτα δικαιολογημένη. Αναφορά και ιστορική προσέγγιση της «Συμφωνίας των ποσοστών» μπορεί να γίνει κατά τις επόμενες διδακτικές περιόδους με την εξέταση των *Δεκεμβριανών*.
- Κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας των πηγών αυτών, θα είναι καλό να γίνει σύντομη αναφορά στην προσωπικότητα του Χένρι Κίσιγκερ και στην οπτική γωνία της περιγραφής των προσωπικοτήτων του Στάλιν και του Τρούμαν (λόγοι).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (2)

B. Εξοικείωση με τη νέα διδακτική ενότητα:

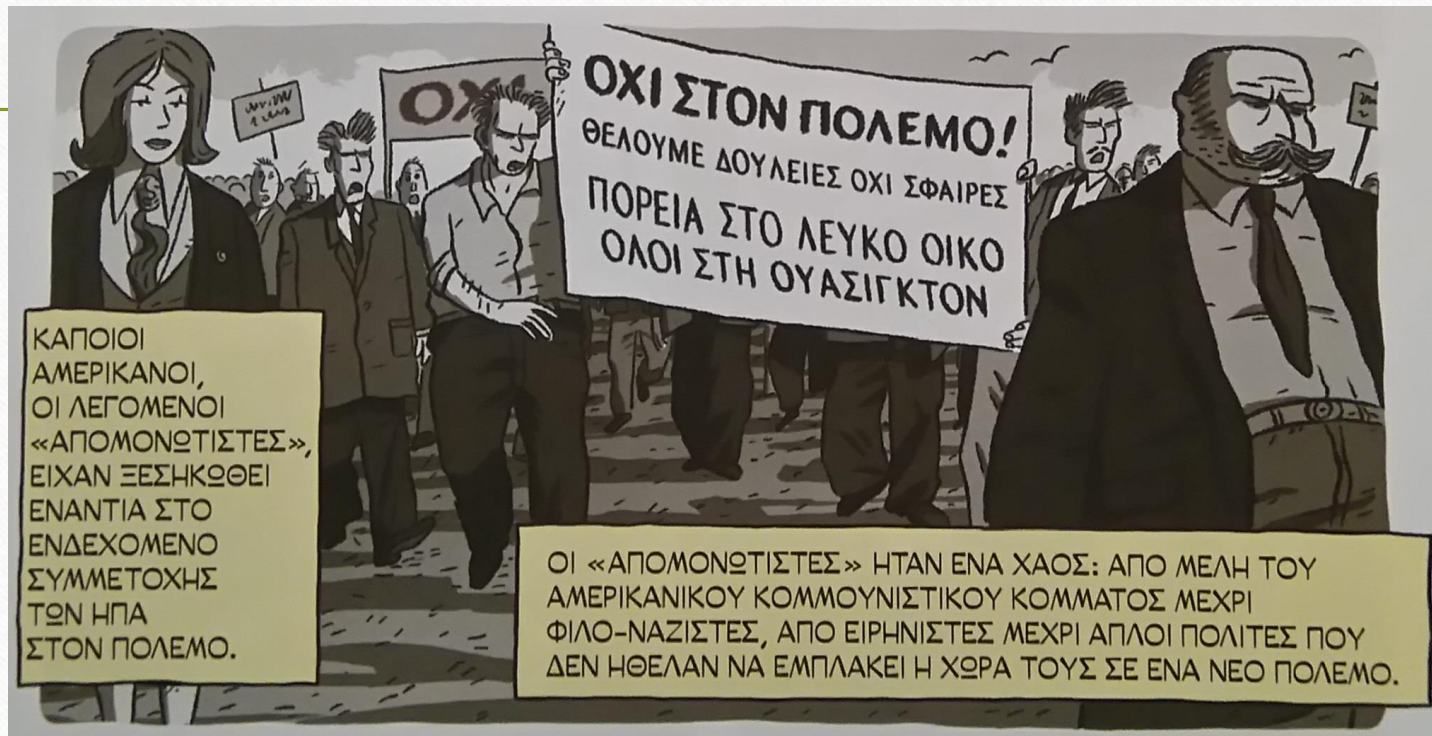
1. Συνεταιριστική μελέτη των κειμενικών πηγών (3α) και (4) με στόχο να διαφανεί η διαφοροποίηση στην εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α., όπως αυτή εκφράζεται από τον πρόεδρο Ρούζβελτ (1944) και τον πρόεδρο Τρούμαν (1947). Πολιτική γραμμή του Ρούζβελτ αποτελεί η αποστασιοποίηση από τις προσπάθειες της Γαλλίας και της Βρετανίας να επικρατήσουν στην Ευρώπη και η τάση αποστασιοποίησης (υπενθύμιση της πολιτικής του New Deal και αναφορά σε άλλα αίτια της πολιτικής αυτής στάσης με εξέταση της πηγής [3β]). Αντίθετα, ο Τρούμαν επιχειρηματολογεί για την ανάγκη στρατιωτικής διείσδυσης «στους φίλους του εξωτερικού», ως «υποστήριξης των Η.Π.Α. προς τα άλλα έθνη» με πρόταξη την «επιβίωση των Η.Π.Α.».

Πηγή 3α: Η πολιτική Ρούζβελτ για τον διεθνή ρόλο των Η.Π.Α. μετά τον πόλεμο:

*«Όταν κερδίσουμε τον πόλεμο, θα καταβάλω κάθε δυνατή προσπάθεια για να μην έρθουν οι Ηνωμένες Πολιτείες σε μια θέση όπου θα πρέπει να δεχτούν οποιοδήποτε σχέδιο το οποίο θα εξυπηρετεί τις ιμπεριαλιστικές φιλοδοξίες της Γαλλίας ή που θα βοηθά ή θα ενισχύει τη βρετανική αυτοκρατορία στις δικές της ιμπεριαλιστικές φιλοδοξίες. [...] Δεν θέλω οι Ηνωμένες Πολιτείες να επωμιστούν το μεταπολεμικό φορτίο ανοικοδόμησης της Γαλλίας, της Ιταλίας και των Βαλκανίων. Δεν είναι κάτι που εντάσσεται στα καθήκοντά μας από μια απόσταση 5500 χιλιομέτρων. Θα πρέπει, επιτέλους, να ασχοληθούμε και με τα εσωτερικά μας. **Η θέση των Η.Π.Α. δεν είναι στην Ευρώπη.**»*

Πηγή: H. Kissinger, *Διπλωματία*, μτφρ. Γ. Κοβαλένκο, Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα 1995, 442. (Απόσπασμα από την επιστολή του Προέδρου των Η.Π.Α Ρούζβελτ στον Βρετανό Πρωθυπουργό Τσώρτσιλ, 1944)

Πηγή 3β: Οι πολιτικοί αντίπαλοι του Ρούζβελτ

Πηγή: Απόστολος Δοξιάδης, Χρίστος Παπαδημητρίου, Αλέκος Παπαδάτος, Annie Di Donna, *Logicomix*, Ίκαρος, Αθήνα 2008, σελ. 17)

Πηγή 4: Η πολιτική Τρούμαν για τον διεθνή ρόλο των Η.Π.Α. μετά το τέλος πολέμου:

«Χωρίς τους φίλους μας του εξωτερικού, η απειλή της σοβιετικής εισβολής θα πλησίαζε επικίνδυνα τις ακτές μας. Χωρίς τους στρατούς τους και τις βάσεις που έχουν εγκατασταθεί στα εδάφη τους [...], η στρατιωτική μας ισχύς θα δυσκολευόταν να εξασφαλίσει τις Η.Π.Α. και η οικονομία μας θα εξασθενούσε. Επομένως, η υποστήριξη των Η.Π.Α. προς τα άλλα έθνη δεν είναι ελεημοσύνη. [...] Το πρόβλημα της επιβίωσης των Η.Π.Α. θα γινόταν πιο περίπλοκο, αν επρόκειτο να αντιμετωπίσουμε τη σοβιετική απειλή μόνοι μας.

Πηγή: Η. Kissinger, *Διπλωματία*, μτφρ. Γ. Κοβαλένκο, Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα 1995, 442.
(Απόσπασμα από την ομιλία του προέδρου των Η.Π.Α Τρούμαν στο Κογκρέσο, 1947)

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (3)

2. Συνεταιριστική μελέτη των κειμενικών πηγών (5), (6) και (7) και της οπτικής πηγής (8) με στόχο να διαφανεί (α) η κορύφωση της έντασης, (β) η γένεση του ψυχρού πολέμου ανάμεσα στις δυτικές δυνάμεις – Αγγλία και Η.Π.Α - και τη Σοβιετική Ένωση, αλλά (γ) ο διαχωρισμός της Ευρώπης σε σφαίρες επιρροής. Έμφαση δίδεται στη σχέση των πηγών (5) και (6) με την σύγκριση των επιχειρημάτων Τσόρτσιλ και Στάλιν (καλλιέργεια φόβου και ανασφάλειας). Ακολουθεί μελέτη της πηγής (7) για ανάδειξη της σοβιετικής πολιτικής γραμμής που είναι η έμφαση στον αντιφασιστικό (και αντιμπεριαλιστικό) αγώνα.

Πηγή 5: Η θέση του πρωθυπουργού της Βρετανίας, Τσόρτσιλ, για την σοβιετική πολιτική

«Από το Στέτιν στη Βαλτική ως την Τεργέστη στην Αδριατική, ένα **σιδηρούν παραπέτασμα** έχει απλωθεί κατά μήκος της ηπείρου. Πίσω από αυτή τη γραμμή βρίσκονται όλες οι πρωτεύουσες των αρχαίων χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Η Βαρσοβία, το Βερολίνο, η Πράγα, η Βιέννη, η Βουδαπέστη, το Βελιγράδι, το Βουκουρέστι και η Σόφια, όλες αυτές οι διάσημες πόλεις και οι πληθυσμοί γύρω τους βρίσκονται σε αυτό που πρέπει να ονομάσω σοβιετική σφαίρα και όλοι υπόκεινται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, **όχι μόνο σε σοβιετική επιρροή, αλλά σε μεγάλο – και τις περισσότερες φορές αυξανόμενο – βαθμό στον έλεγχο της Μόσχας**. Μόνο η Αθήνα – η **Ελλάδα** με την αθάνατη δόξα της – είναι ελεύθερη να αποφασίσει για το μέλλον της με εκλογές όπου θα παρευρίσκονται Βρεττανοί, Αμερικανοί και Γάλλοι παρατηρητές. [...] Τα κομμουνιστικά κόμματα, τα οποία ήταν πολύ μικρά σε όλες αυτές τις χώρες της Ευρώπης, τοποθετήθηκαν σε εξέχουσα θέση [...] απέκτησαν δύναμη πολύ περισσότερη από τις ψήφους τους και επιζητούν παντού να αποκτήσουν ολοκληρωτικό έλεγχο. Αστυνομικές κυβερνήσεις επικρατούν σχεδόν παντού και μέχρι στιγμής, με εξαίρεση την Τσεχοσλοβακία, δεν υπάρχει πραγματική δημοκρατία.»

Απόσπασμα από την ομιλία του πρωθυπουργού της Βρετανίας, Τσόρτσιλ, στο Westinghouse College, στο Μιζούρι, 5 Μαρτίου 1946

Πηγή 6: Η «απάντηση» του Στάλιν στον Τσόρτσιλ

*«Κατά τη διάρκεια της γερμανικής εισβολής και κατοχής, η Σοβιετική Ένωση είχε 20 εκατομμύρια περίπου απώλειες σε ανθρώπινες ζωές [...] Μπορεί κάποιος να προσπαθούν να ρίξουν στη λήθη αυτές τις θυσίες των Σοβιετικών, που συνέβαλαν στην απελευθέρωση της Ευρώπης από τον χιτλερικό ζυγό. Αλλά η Σοβιετική Ένωση δεν μπορεί να τις ξεχάσει. Επομένως πώς μπορεί να εκπλήσσει κάποιος, επειδή η Σοβιετική Ένωση, **μεριμνώντας για τη μελλοντική της ασφάλεια, προσπαθεί ώστε αυτές οι χώρες να έχουν κυβερνήσεις φιλικές προς την Σοβιετική Ένωση;**»*

Πηγή: *Η μεγάλη Ιστορία του 20ού αιώνα*, Ελληνικά Γράμματα, 2002, τ.5, 14. (Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Στάλιν στην εφημερίδα Πράβντα, στις 14 Μαρτίου 1946)

Πηγή 7: Η θέση του υπουργού εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης, Μολότοφ

«Μπορεί κανείς να μην παρατηρήσει ότι, αν εφαρμοστεί η αρχή των 'ίσων ευκαιριών' στα μικρά κράτη, θα αρχίσει απεριόριστος ανταγωνισμός ανάμεσα στα προϊόντα τους και σ' αυτά που παράγονται στα εργοστάσια των Η.Π.Α ή της Μεγάλης Βρετανίας [και] **δεν θα μείνει τίποτα από την κυριαρχία και την ανεξαρτησία αυτών των κρατών**, ειδικά αν λάβουμε υπόψη τις μεταπολεμικές συνθήκες;

Δεν είναι ξεκάθαρο ότι μια τέτοια απεριόριστη εφαρμογή της αρχής των 'ίσων ευκαιριών' στις συγκεκριμένες συνθήκες θα σήμαινε στην πράξη την **πραγματική οικονομική υποδούλωση των μικρών κρατών και την υπαγωγή τους στη διακυβέρνηση και την ανεμπόδιστη θέληση των δυνατών και πλούσιων ξένων εταιρειών, τραπεζών και βιομηχανιών**;

Δεν είναι ξεκάθαρο ότι, αν εφαρμοστούν στη διεθνή οικονομική ζωή τέτοιες 'αρχές ισότητας', οι μικρότερες χώρες θα κυβερνώνται από τις εντολές, τις απαγορεύσεις και τις οδηγίες των ξένων τραπεζών και των μονοπωλίων; **Γι' αυτό αγωνιζόμασταν όταν πολεμούσαμε τους φασίστες εισβολείς, τους χιτλερικούς και τους Γιαπωνέζους ιμπεριαλιστές;**»

Πηγή: V.M. Molotov, *Problems of Foreign Policy, Speeches and Statements, April 1945-November 1948*, Moscow, 1949, 215-216. (Απόσπασμα από την ομιλία του Μολότοφ, στη Διάσκεψη της Ειρήνης στο Παρίσι, 1946)

Πηγή 8:

Γεωγραφικός
διαχωρισμός
της Ευρώπης σε
σφαίρες
επιρροής

Επιμέρους παρατηρήσεις

- Είναι σημαντικό να γίνει αναφορά στην ιστορική φράση *σιδηρούν παραπέτασμα* (iron curtain) και να συζητηθεί ο στόχος χρήσης του στον δυτικό πολιτικό λόγο καθ' όλη τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου.
- Οι πηγές προσφέρονται για κατανόηση της ψυχρότητας και καχυποψίας που υπάρχει ανάμεσα στις δύο πλευρές.
- Ανάλυση βασικών επιχειρημάτων: α) επεμβατικότητα της Ε.Σ.Σ.Δ. (Τσόρτσιλ) – β) ανταμοιβή για τις θυσίες των σοβιετικών για τη σωτηρία από τον φασισμό (Στάλιν) και γ) μάχη κατά του ιμπεριαλισμού (Μολότοφ). Σύγκριση με τα επιχειρήματα που εκφράζονται στο Συνέδριο της Κορίνθου πριν το ξέσπασμα του Πελοποννησιακού Πολέμου.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

- Έμφαση στον ρόλο που έπαιξε η αλλαγή εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. στον ανταγωνισμό ανάμεσα στους νικητές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.
- Σύνδεση του κλίματος κλιμακούμενης μυστικότητας και καχυποψίας στις Διασκέψεις της Γιάλτας και κυρίως του Πότσταμ με την σταδιακή ανάπτυξη ψυχροπολεμικού κλίματος ανάμεσα στις δυτικές δυνάμεις (Η.Π.Α. και Μ. Βρετανία) και την Ε.Σ.Σ.Δ..
- Σχέση αιτιότητας ανάμεσα στην περιχαράκωση γύρω από τα επιχειρήματα της κάθε πλευράς και στην πορεία προς τη σύγκρουση.
- Έμφαση στις εις διαμέτρου αντίθετες οπτικές του ίδιου ιστορικού γεγονότος.
- Επαναφορά όρων, όπως *Διάσκεψη της Γιάλτας*, *Διάσκεψη του Πότσταμ*, *σιδηρούν παραπέτασμα* και *Ψυχρός Πόλεμος*.

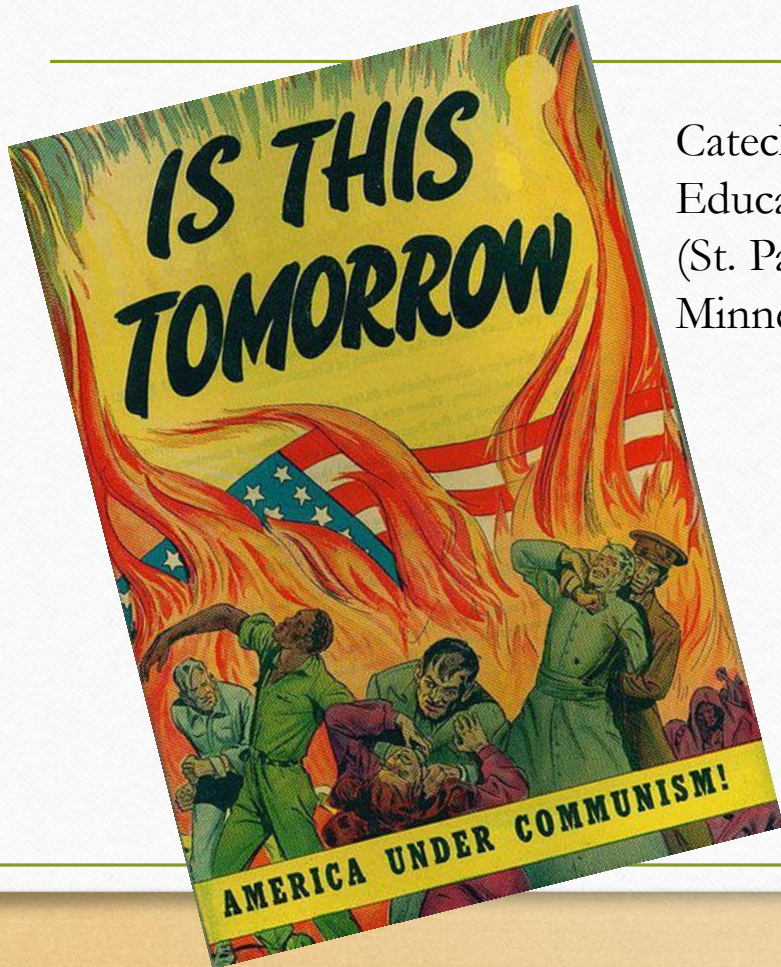
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ (κατ' οίκον εργασία)

Να επιλέξετε μια από τις πιο κάτω δραστηριότητες:

- Αν ο Φραγκλίνος Ρούζβελτ δεν απεβίωνε το 1945 και συνέχιζε να βρίσκεται στη θέση του Προέδρου των Η.Π.Α., ποια πιστεύετε ότι θα ήταν η εξέλιξη στις σχέσεις Η.Π.Α. και Ε.Σ.Σ.Δ;
Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

- Με βάση τις πιο κάτω προπαγανδιστικές αφίσες από τα πρώτα ψυχροπολεμικά χρόνια, να παρουσιάσετε τη βασική επιχειρηματολογία κάθε πλευράς εναντίον της άλλης και τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιούνται κάθε φορά.

Catechetical Guild
Educational Society
(St. Paul)
Minnesota, 1947

Ειρήνη στον κόσμο! V. Briskin, 1952

Ενότητα Ε6

Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου
στην έναρξη του Ψυχρού Πολέμου

Ο ανταγωνισμός στο στρατόπεδο των νικητών-
Η πολιτική κρίση στην Ελλάδα

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (1)

Α. Απόρρηση:

- Ανάκληση γνώσης για τη «Συμφωνία των ποσοστών» με τον σχολιασμό της κειμενικής πηγής (9).
- Συζήτηση για τη στάση των Βρετανών απέναντι στο μέλλον της Ελλάδας, με στόχο να διαφανεί ότι, ενώ στο εσωτερικό εξελισσόταν ένας ιδεολογικός ανταγωνισμός αντίστοιχος με αυτόν μεταξύ των νικητών του Β'ΠΠ, για το μέλλον της Ελλάδας υπήρχε ειλημμένη απόφαση.
- Σημαντικό είναι να κατανοήσουν οι μαθητές τη σημαντικότητα του γεωγραφικού χώρου της Αν. Μεσογείου για τον ανταγωνισμό αυτό (προϊδεασμός για το Δόγμα Τρούμαν).

Πηγή 9: Η εφαρμογή της «Συμφωνίας των ποσοστών»

«Μη διστάσεις να ενεργήσεις σαν να ήσουν σε κατακτημένη πόλη, όπου γίνεται μία τοπική εξέγερση» τηλεγραφεί στον Σιόμπι ο βρετανός πρωθυπουργός Γουίνστον Τσόρτσιλ, που δεν διανοείτο ότι θα έχανε την Ελλάδα από τη σφαίρα επιρροής της Μεγάλης Βρετανίας. Την είχε κερδίσει με σιληρά παζάρια από τον Στάλιν στην περίφημη «Συμφωνία των Ποσοστών», που υπογράφηκε στη Μόσχα στις 9 Οκτωβρίου, τρεις μέρες πριν από την αναχώρηση των Γερμανών από την Ελλάδα. Από την πλευρά του, ο σοβιετικός ηγέτης τήρησε το λόγο του, αποφεύγοντας να κατηγορήσει τον Τσόρτσιλ για ανάμιξη στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας, όπως έκαναν οι Αμερικανοί, αλλά δεν αποθάρρυνε την ηγεσία του ΚΚΕ, που δεν γνώριζε το «παζάρι της Μόσχας» και πίστευε βάσιμα σε συντροφική βοήθεια.

Πηγή: <https://www.sansimera.gr/articles/357>

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (2)

B. Εξοικείωση με τη νέα διδακτική ενότητα:

1. Μελέτη των κειμενικών και οπτικών πηγών (10α-γ) με στόχο να διαφανεί η πολιτική και κοινωνική κατάσταση στην Ελλάδα μετά την αποχώρηση των κατοχικών στρατών.
- Σημαντικό είναι να ερμηνεύουν οι μαθητές τα ιδεολογικά αίτια της αντιπαράθεσης, αλλά και το γεγονός, ότι η κατάληξή της ήταν δεδομένη.

Πηγή 10α: Η κάλυψη του κενού εξουσίας και οι διειδικητές της

Πώς θα καλυπτόταν το κενό εξουσίας που θα άφηναν οι Γερμανοί μετά την αποχώρησή τους; Θα μπορούσε να έλθει η εξόριστη κυβέρνηση και να ξαναστήσει το κράτος; Ο Παπανδρέου, ανήσυχος, ζητούσε η εγκατάστασή του στην Αθήνα να συνοδευτεί με απόβαση συμμαχικών στρατευμάτων. Χωρίς να του το έχουν ανακοινώσει, την είχαν αποφασίσει και οι Βρετανοί, ζητώντας κατανόηση από τους Αμερικάνους και τη μη εμπλοκή των Σοβιετικών. Εντωμεταξύ, καθώς σταδιακά αποχωρούσαν οι γερμανικές φρουρές από τη μια πόλη μετά την άλλη αναδυόταν το καθεστώς της Λαοκρατίας που αναλάμβανε το έργο της επανεκκίνησης των ζωτικών λειτουργιών της περιοχής. Στη Μακεδονία, στη Θεσσαλία και στη Ρούμελη ο ΕΛΑΣ και η πολιτοφυλακή αναλάμβαναν την τήρηση της τάξης.

Αντώνης Λιάκος, Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας, ειδ. Πόλις, Αθήνα 2019, σελ. 267.

Πηγή 10γ:
Γεώργιος Παπανδρέου

Ηγέτης του Δημοκρατικού
Σοσιαλιστικού Κόμματος και
πρωθυπουργός της κυβέρνησης
εθνικής ενότητας με συμμετοχή
όλων των πολιτικών παρατάξεων
(από τον Μάιο 1944)

Ηχητικό ντοκουμέντο με την ομιλία του πρωθυπουργού Γεώργιου Παπανδρέου στις 18 Οκτωβρίου 1944 (βιβλίο σελ. 135)

Πηγή 10β: Η ατμόσφαιρα στην απελευθερωμένη Ελλάδα

Τι ακριβώς θέλει αυτή η μάζα βέβαια κανείς δεν το ξέρει, ούτε τα πιο συνειδητά μέλη της. [...] Εδώ έχουμε να κάνουμε με δυνάμεις αλόγιστες. Στον αέρα υπάρχει Ρωσική Επανάσταση, μα και Γαλλική Επανάσταση και Κομμούνα Παρισιού και απελευθερωτικός εθνικός πόλεμος και ποιος ξέρει τι άλλα θολά στοιχεία που δεν τα ξεχωρίζουμε ακόμα. Ο λαός βρήκε μια λέξη και την πιπιλίζει ολοένα «Λαοκρατία». Το τραγούδι της ημέρας τραγουδούν χωρίς διακοπή όλες οι συνοικίες. [...] Ο λαός ν' ανέβει, ο λαός να γίνει αφέντης, να πάψουν οι κακοί ν' αδικούν τον λαό – αυτό είναι το λαϊκό αίτημα. [...] Είναι η πρώτη φορά αυτές τις μέρες που ένιωσα στην Ελλάδα τόσο έντονα, τόσο ξεκάθαρα και απόλυτα τον κοινωνικό διχασμό, τη ατμόσφαιρα του ταξικού πολέμου.

Γιώργος Θεοτοιάς, Τετράδια Ημερολογίου 1905-66, εκδ.. Εστίας, Αθήνα 2005, σελ. 509-513.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

- Ποιες θα μπορούσαν να είναι οι επιφυλάξεις του πρωθυπουργού Παπανδρέου για την επιστροφή της εξόριστης κυβέρνησης στην Ελλάδα;
- Ποια ατμόσφαιρα φαίνεται να κυριαρχεί στις απελευθερωμένες περιοχές και γιατί;
- Τι μπορεί να σημαίνει η λέξη «Λαοκρατία» και πού παραπέμπει;
- *«Είναι η πρώτη φορά αυτές τις μέρες που ένιωσα στην Ελλάδα τόσο έντονα, τόσο ξεκάθαρα και απόλυτα τον κοινωνικό διχασμό, τη ατμόσφαιρα του ταξικού πολέμου».* Να σχολιαστεί η φράση αυτή του Θεοτοκά σύμφωνα με όσα έχουν διδαχθεί οι μαθητές στην Ενότητα Γ3 και Δ2-Δ4. Διαφαίνεται κάποια προσωπική στάση του λογοτέχνη; Σε ποια σημεία;
- Ποια είναι η πρόβλεψη για τις πολιτικές εξελίξεις, δεδομένων και των συμπερασμάτων από την εξέταση της πηγής (9);

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (3)

3. Μελέτη των οπτικών και κειμενικών πηγών (11-15) με στόχο οι μαθητές να επεξεργαστούν δεδομένα που αφορούν:

(α) την κορύφωση της έντασης

(β) την απαρχή της ένοπλης αναμέτρησης που θα εξελιχθεί σε εμφύλιο πόλεμο (προϊδεασμός για την ενότητα Στ2)

(γ) το αποτέλεσμα της σύγκρουσης

Πηγή 11: Το συλλαλητήριο του ΕΑΜ της 3ης Δεκεμβρίου 1944

Πηγή 12:
Νεκροί
διαδηλωτές –
η αφετηρία
της ένοπλης
σύγκρουσης

Πηγή 13:

Τα «Δεκεμβριανά»

Βρετανικό άρμα μάχης κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων στην Αθήνα ανάμεσα στις δυνάμεις του αντάρτικου από τη μια και του ελληνικού και αγγλικού στρατού από την άλλη.

Οπτική απόδοση της εξέλιξης των μαχών στην Αττική

Πηγή 14: Ο τρόπος επιβολής της «Συμφωνίας των ποσοστών»

Ενώ οι Γερμανοί είχαν σεβαστεί την Αθήνα, ως ανοχύρωτη πόλη, οι Βρετανοί έπραξαν εντελώς το αντίθετο: τη βομβάρδιζαν ανελέητα με αεροσιάφη σπιτφάιαρ, και μποφάιτερ, είχαν εγκαταστήσει παντού ελεύθερους σκοπευτές και οχυρωνόντουσαν πάνω στον ιερό βράχο της Ακρόπολης με οπλοπολυβόλα. Παράλληλα, χρησιμοποίησαν το ίδιο έμφυχο υλικό, όπως οι Γερμανοί, δηλαδή τους προδότες γερμανοτσολιάδες, ταγματασφαλίτες, χωροφύλακες, δωσίλογους, συνεργάτες ακόμα και ποινικούς οι οποίοι πρόσφεραν «αφιλοκερδώς» την πολύτιμή τους πατριωτική βοήθεια για να αποτραπεί ο κομμουνιστικός κίνδυνος και, αφετέρου να τη γλιτώσουν οι ίδιοι, που ήταν υπόδικοι.

<https://www.tovima.gr/2015/02/02/politics/ta-dekembriana-1944-opws-ta-ezisa/>

Ενδεικτικές δραστηριότητες

- Πώς συνδέεται η πηγή (11) με την πηγή (10α) και ποιος θα μπορούσε να είναι ο πολιτικός στόχος του συλλαλητηρίου που οργάνωσε το ΕΑΜ;
- Ποια είναι η κατάληξη του συλλαλητηρίου και ποια η σημασία της κατάληξης αυτής για την εξέλιξη των γεγονότων;
- Αφού μελετήσετε τις πηγές (13) και (14), να εντοπίσετε τις αντιμαχόμενες πλευρές στις συγκρούσεις των Δεκεμβριανών, καθώς και την κατάληξη των συγκρούσεων αυτών.
- Να συγκρίνετε τις αντιμαχόμενες πλευρές με τις αντίστοιχες του «Εθνικού Διχασμού» (Ενότητα Γ3).

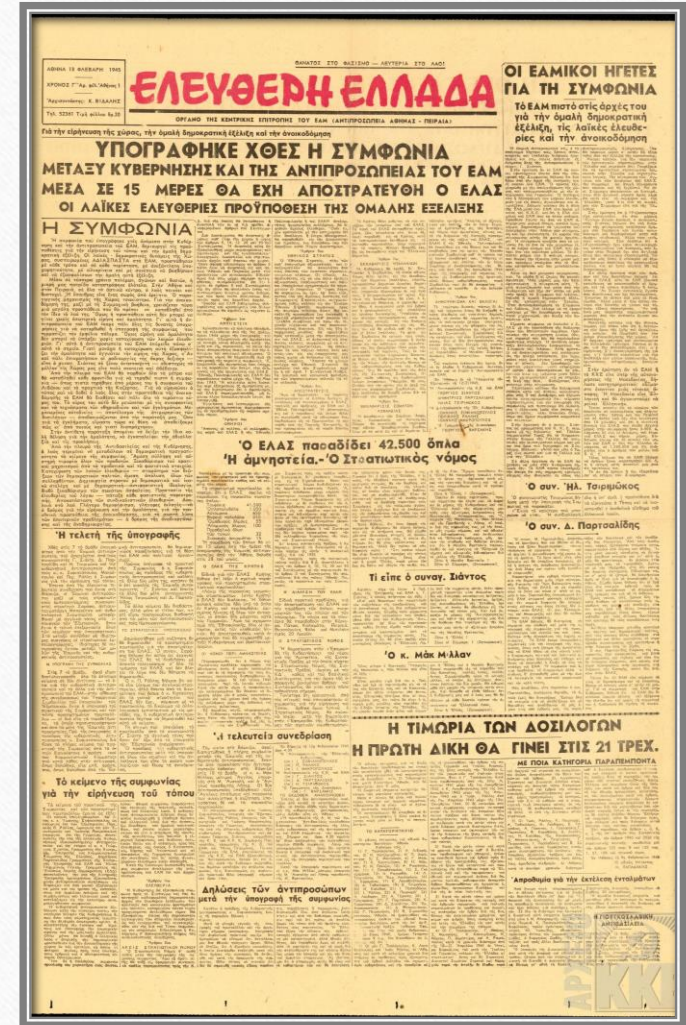
ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (4)

4. Μελέτη των προνοιών της Συμφωνίας της Βάρκιζας στις οπτικές και κειμενικές πηγές (15-17) με στόχο οι μαθητές να εξαγάγουν συμπεράσματα για τα εξής:

(α) πρόνοιες που εξυπηρετούσαν τον βρετανικό πολιτικό στόχο (ένταξη της Ελλάδας στη βρετανική /δυτική σφαίρα επιρροής και απομάκρυνση του «κομμουνιστικού κινδύνου»)

(β) πρόνοιες που στόχευαν στην αποκλιμάκωση της έντασης και την κοινωνική συμφιλίωση

Πηγή 15: Η Συμφωνία της Βάρκιζας στην εφημερίδα «Ελεύθερη Ελλάδα», εκφραστικό όργανο του ΕΑΜ

Μετάβαση στην πηγή με κλικ στην εικόνα

Πηγή 16: Ημερήσια διαταγή των αρχηγών του ΕΛΑΣ μετά την υπογραφή της συμφωνίας

Η ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΔΙΑΤΑΓΗ ΤΩΝ ΣΑΡΑΦΗ - ΒΕΛΟΥΧΙΩΤΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΑΣ

«Αξιωματικοί, καπετάνιοι, αντάρτες του ΕΛΑΣ και του ΕΛΑΝ,

Υστερα από τη συμφωνία που υπογράφηκε στις 12 του μηνός, ο ένοπλος αγώνας τελειώνει και ο ΕΛΑΣ αποστρατεύεται. Επί τρία σχεδόν χρόνια παλέψατε σκληρά ενάντια στον κατακτητή και με τις θυσίες και τον ηρωισμό σας... δημιουργήσατε έναν πραγματικό στρατό... (ο εχθρός) αναγκάστηκε να εκκενώσει την πατρίδα μας, σχεδόν μόνοι σας με συνεχείς επιθέσεις τον αναγκάσατε να φύγει με μεγάλες απώλειες σε προσωπικό και υλικό... Τα βουνά και οι κάμποι της χώρας μας είναι γεμάτοι από τους τάφους των εχθρών, και τα συντρίμια των πυροβόλων, των αυτοκινήτων, γεφυριών και άλλου υλικού, δείχνουν ποιο είναι έργο σας. Εξασφαλίσατε την τάξη και την ασφάλεια σε τέτοιο σημείο ώστε να αποκτήσει ο λαός απόλυτη εμπιστοσύνη (σε σας)... Να είστε περήφανοι... Γυρίζοντας στα σπίτια σας πρέπει να είστε οι καλύτεροι πολίτες και να εξακολουθήσετε ειρηνικά εργαζόμενοι για την ευτυχία σας, την πλήρη αποκατάσταση των λαϊκών ελευθεριών, ώστε να καταστεί δυνατόν με την απόφαση του λαού να γίνει η πατρίδα μας κράτος συγχρονισμένο και πολιτικά πραγματικά δημοκρατικό... Αποχαιρετώντας σας, όλοι εμείς που σας διοικήσαμε και παρακολουθήσαμε τους αγώνες σας, εκφράζουμε τον θαυμασμό και την ευγνωμοσύνη μας...

Ζήτω το αδάμαστο έθνος μας.
Ζήτω το πιο τρανό δημιούργημά του, ο ΕΛΑΣ.
Στέφανος Σαράφης, Αρης Βελουχιώτης».

Πηγή 17: Η Συμφωνία της Βάρκιζας (Φεβρουάριος 1945): βασιικές πρόνοιες

Τρία ήταν τα κρίσιμα ζητήματα τα οποία επιχειρούσε να ρυθμίσει, με αριετή ασάφεια όπως αποδείχθηκε, η Συμφωνία της Βάρκιζας. Το πρώτο αφορούσε τον αφοπλισμό και τη διάλυση του ΕΛΑΣ, καθώς και την παράλληλη συγκρότηση Εθνικού Στρατού (άρθρα 5 και 6). Το δεύτερο αναφερόταν στην εικαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών και των σωμάτων ασφαλείας (άρθρα 7 και 8), κυρίως από τους συνεργάτες των κατοχικών δυνάμεων, αλλά εν μέρει και από όσους είχαν συμμετάσχει, από την πλευρά του ΕΑΜ, στη Δεκεμβριανή σύγκρουση. Το τρίτο, τέλος, προσδιόριζε τη διαδικασία εκλογικής νομιμοποίησης του μετακατοχικού καθεστώτος με τη διενέργεια δημοψηφίσματος για το «πολιτειακό» και τη διεξαγωγή εκλογών για την ανάδειξη Συντακτικής Συνέλευσης (άρθρο 9). Ταυτόχρονα, με ένα αιόμα ασαφέστερο άρθρο, η Συμφωνία της Βάρκιζας προέβλεπε ότι «αμνηστεύονται τα πολιτικά αδικήματα τα τελεσθέντα από της 3ης Δεκεμβρίου 1944 μέχρι της υπογραφής του παρόντος», εξαιρώντας όμως «τα συναφή κοινά αδικήματα κατά της ζωής και της περιουσίας, τα οποία δεν ήσαν απαραίτητως αναγκαία δια την επιτυχίαν του πολιτικού αδικήματος» (άρθρο 3).

Ηλίας Νικολακόπουλος, «Το μετέωρο βήμα προς την ομαλότητα: Φεβρουάριος 1945 - Μάρτιος 1946», στο: Ηλίας Νικολακόπουλος, Βασίλης Παναγιωτόπουλος, *Έξι στιγμές του Εικοστού Αιώνα: Ο Εμφύλιος Πόλεμος 1946-1949*, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, Αθήνα 2012, σελ. 25.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

- Πώς φαίνεται να αντιμετωπίζεται η Συμφωνία της Βάρκιζας από το ΕΑΜ με βάση το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Ελεύθερη Ελλάδα»;
- Ποια συμπεράσματα εξάγονται για την αποδοχή της Συμφωνίας από το στρατιωτικό τμήμα του ΕΑΜ (ΕΛΑΣ) μέσα από την ημερήσια διαταγή των ηγετών του;
- Να εντοπίσετε τις βασικές πρόνοιες της Συμφωνίας και να συζητήσετε την σκοπιμότητα της κάθε μίας με βάση α) την ανάγκη για συμφιλίωση και β) τον στόχο της απομάκρυνσης του «κομμουνιστικού κινδύνου».
- Αν ήσασταν ένας αντάρτης κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, ποια άποψη θα είχατε για τη συμφωνία με δεδομένα όσα ακολούθησαν την απελευθέρωση της Ελλάδας;

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

- Σχέση αιτιότητας ανάμεσα στη «συμφωνία των ποσοστών» και την έιβαση των «Δεκεμβριανών»
- Έμφαση στην εξέλιξη ενός νέου εθνικού διχασμού με αναφορές στον προηγούμενο και διάκριση των αντίπαλων παρατάξεων
- Επαναφορά των όρων «Δεκεμβριανά» και «Συμφωνία της Βάρκιζας»

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ (κατ' οίκον εργασία)

Να επιλέξετε μια από τις πιο κάτω δραστηριότητες:

- Σε μια παράγραφο 100-120 λέξεων, να περιγράψετε πώς φαντάζεστε την καθημερινότητα ενός πολίτη της Αθήνας κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών του 1944.

Αφού διαβάσετε το παράθεμα που ακολουθεί, να σχολιάσετε (α) το επιχείρημα με το οποίο προσπαθεί να πείσει ο Γεώργιος Παπανδρέου τους αναγνώστες του άρθρου για την αναγκαιότητα των «Δεκεμβριανών» και (β) το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει.

Το συμπέρασμα είναι ότι ο Δεκέμβριος ημπορεί να θεωρηθή «δώρον του Υψίστου». Αλλά διά να υπάρξη ο Δεκέμβριος, έπρεπε προηγουμένως να είχομεν έλθει εις την Ελλάδα. Και τούτο ήτο δυνατόν μόνον με τη συμμετοχήν του ΚΚΕ εις την Κυβέρνησιν, δηλαδή με τον Λίβανον. Και διά να ευρεθούν εδώ οι Βρετανοί, οι οποίοι ήσαν απαραίτητοι διά τη Νίκην, έπρεπε προηγουμένως να είχαν υπογραφή το Σύμφωνο της Καζέρτας. Και διά να γίνη Στάσις – το «δώρον του Υψίστου» - έπρεπε προηγουμένως να επιμείνω εις την άμεσον αποστράτευσιν του ΕΛΑΣ και να θέσω το ΚΚΕ ενώπιον του διλήμματος ή να αποδεχθή ειρηνικώς τον αφοπλισμό του, ή να επιχειρήση την Στάσιν υπό συνθήκας όμως πλέον, αι οποίαι οδήγουν εις τη συντριβήν του.

Γεώργιος Παπανδρέου, άρθρο στην εφημερίδα Καθημερινή, 2 Μαρτίου 1948.